

Fotografik Mekân: Uyarlanabilir Yeniden Kullanıma Analojik Yaklaşımlar

Serhat Yücel*

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0001-6897-9364
syucel@fsm.edu.tr

Araştırma makalesi

Geliş: 08/12/2022

Son düzenleme sonrası geliş: 20/01/2023

Kabul: 24/01/2023

Yayımlanma: 31/01/2023

Öz

Bu çalışmada mekânsal dönüşüm uygulamalarına, hem mekân tasarımı kapsamındaki biçim ve işlev tartışmaları ışığında hem de daha geniş bir perspektiften, mekânsal deneyimin bellekteki önemi üzerinden yaklaşmıştır. Bu bağlamda mekân, biçimsel anlamda var edilmenin ve işlevselliğin yanında belleğin oluşumuna da olanak sağlayan yönüyle ele alınmıştır. İnsan, maddesel özelliğiyle, bellek de oluşum prensibi nedeniyle katmanlaşacağı mekâna gereksinim duymaktadır. İçinde bulunarak mekânı deneyimleyen insan, mekânsal işlevin gerçekleşmesine olanak sağlayan biçimsel öğeleri de belleğine aktararak mekânla bütünleşmektedir. Çalışmanın amacını da oluşturan mekânsal dönüşümlerin bellekle olan ilişkisini aktarma, fotografik bir analogiyle mekânın kadraj olarak kabul edilmesi üzerinden gerçekleştirilmektedir. Çeşitli zamanlarda çeşitli gerekçelerle ele alınıp dönüşüm gerçekleştirilen mekânlar, sınırlandırılmış ve odaklanmış bir mekân tasarımı alanı olarak çalışmanın kapsamını belirlemekte tercih edilmiştir. Çalışmanın yöntemini ise mekân tasarımı ve fotoğrafın literatür çalışmalarında ilkin kendi öz dinamiklerinde incelenmesi, her iki disipline ilişkin kavramlar ve yeniyi üretmek için izlenen yöntemlerin araştırılması oluşturmaktadır. Sonrasında edinilen veriler analogik bağlantılarla değerlendirilerek mekân ve fotoğrafa yönelik yeni kavramsal söylemler geliştirmiştir. Mekânı, tasarım disiplini yerine farklı bir perspektiften ele alıp belleğin katmanlaşmasına olanak tanıyan bir kadraj, dolayısıyla mekânsal üretimi de fotografik bir pozlama olarak kabul etmek çalışmanın özgün yaklaşımını oluşturmaktadır. Mekânsal üretim fotografik bir pozlama olarak kabul edildiğinde ise dönüştürme eylemi ile yapılan her yeni üretim, mekânsal bir çoklu pozlama denemesi olarak karşılık bulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Mekânsal dönüşüm, uyarlanabilir yeniden kullanım, mimarlıkta analogi, mekânsal bellek, fotografik mekân

Photographic Space: Analogical Approaches to Adaptive Reuse

Serhat Yücel*

* Fatih Sultan Mehmet Vakif University
Istanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0001-6897-9364
syucel@fsm.edu.tr

Research article

Received: 08/12/2022

Received in final revised form: 20/01/2023

Accepted: 24/01/2023

Published online: 31/01/2023

Abstract

In this study, spatial transformation practices are approached both in the light of form and function discussions within the scope of spatial design and from a broader perspective, through the importance of spatial experience in memory. In this context, space is addressed with its aspect that enables the formation of memory as well as formal existence and functionality. With its material characteristic, human beings need a space in which they can be layered due to the principle of memory and its formation. The human, who experiences the space by being in it, integrates with the space by transferring the formal elements that enable the realization of the spatial function to his memory. Transferring the relationship between memory and spatial transformations, which also constitutes the purpose of the study, is realized through a photographic analogy by accepting the space as a frame. Spaces that have been handled and transformed for various reasons at various times have been preferred to determine the scope of the study as a limited and focused spatial design area. The methodology of the study consists of first examining space design and photography in their own dynamics in literature studies, investigating the concepts related to both disciplines and the methods followed to produce the new. Afterwards, new conceptual discourses on space and photography were developed by evaluating the data obtained through analogical connections. The original approach of the study is to consider the space from a different perspective instead of the design discipline and to accept it as a frame that allows the layering of memory, and therefore spatial production as a photographic exposure. When spatial production is accepted as a photographic exposure, each new production made with the act of transformation corresponds to a spatial multiple exposure attempt.

Keywords: Spatial transformation, adaptive reuse, analogy in architecture, spatial memory, photographic space

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze biçim ve işlev arasındaki ilişki, mekânın üretimiyle ilgilenen disiplinlerde sürekli tartışılan iki kavram olagelmıştır. Biçim, maddeleşmiş bir düzeni, işlev de bu düzenin nasıl işlediğini tarif etmektedir. Tarihsel perspektifte bu iki kavrama verilen önem değişkenlik göstererek zaman zaman biçim işlevin, zaman zaman da işlev biçimin önüne geçmiştir. Mekânın üretiminde işlev üzerine düşünmeyi gerektiren kullanıcı gereksinimlerini karşılama kaygısı, belirli bir biçimin düzenlenmesiyle giderilebildiğinden zıt gibi görünen bu iki kavramın birbirilerinin bütünleyicileri olduğu söylenebilmektedir. Öte yandan mekânın biçimsel kompozisyonunun oluşturulmasında etkili olan strüktür, form, renk, boyut, malzeme gibi birtakım biçimsel ölçütler, mekânsal bir kavram olan belleğin oluşmasına da öncülük etmektedir.

Zamanla kullanıcısının gereksinimlerini karşılamakta yetersizleşen ya da kullanıcı değişimiyle yeni gereksinimler doğuran mekânlar, yeni kullanımlara uyarlanma anlamında mekânsal olarak dönüşmek durumunda kalmaktadır. Yapılacak dönüşüm çalışmalarında yeni biçimlendirme denemeleriyle yeni bir işleyiş önerilirken mekânın kullanıcıyla bütünleşen bir belleğe sahip olduğu da hatırlanmalıdır.

Maddenin mekâna olan gereksinimi, en temel özelliklerinden biri olduğundan maddesel bir varlık olan insan da var olabilmek ve varlığını sürdürürebilmek için bir mekâna ihtiyaç duymaktadır. Merleau-Ponty'nin (2017: 342) deyişiyle, "varoluş mekânsaldır". İçinde eylem gerçekleştirilen ve dolayısıyla işlevsel olarak deneyimlenen mekân, varlığını tanımlayan biçimsel öğeleri aracılığıyla da kullanıcısının belleğinde izler bırakmaktadır. Diğer bir ifadeyle mekâna izler bırakarak yaşayan insan, mekândan izler taşıyarak da onunla bütünleşmektedir.

Bellek ve mekân ilişkisi üzerine Assmann (2011: 25) ise belleğin mekâna ihtiyacı olduğunu ve mekânsallaştırma eğiliminde olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla belleğin de, tıpkı insan gibi varlığını ve görünürlüğüne sağlaması için mekâna gereksinimi olmaktadır.

Bellek, mekânsal olmasının yanında farklı disiplinlerle de ilişki kuran bir kavram olarak karşılık bulmaktadır. Bu disiplinlerden birini, zamana tanıklık ederek kesit görüntüler sunan fotoğraf olarak ifade etmek olasıdır.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, mekânı bellekte bıraktığı anımsatıcı pek çok unsur yönüyle ele alıp belleğe ilişkin bir başka disiplin olan fotoğraf üzerinden tanımlayabilmenin olasılıklarını sorgulamaktır.

2. KURAMSAL ARKA PLAN

2.1. Mimarlıkta Biçim ve İşlev Kavramları

Mimarlık, genellikle insan varlığının ve eylemlerinin mekânsal kadraini oluşturan görsel ve maddi bir sanat olarak anlaşılmaktadır (Pallasmaa, 2016: 52). Bu bağlamda mimarlığı, eylemde bulunmayı mümkün kılan işlevselliği biçimle var eden bir mekânsal üretim disiplini olarak yeniden tanımlayabilmek mümkündür. Biçim ve işlev kavramları, mimarlık alanyazınında, insanlığın ortaya çıkışından bu yana mekânsal üretim pratiklerine koşut bir ilişki içerisinde olmuştur. Bilir'in de (2013: 1) dediği gibi doğa koşullarına yeterli dayanımı gösterebilecek fiziksel donanımları olmadığından insan, sahip olduğu en değerli yeti olan anlayışını, içinde bulunduğu doğayı yaşanabilir hale getirme amacıyla biçimlendirmekte kullanmıştır. Biçimlendirilmeye başlanışının üzerinden çokça zaman geçen çevreyle, doğal ya da yapılı fark etmeksizin, insan arasında kopmaz bir bağ olduğu gerçektir.

Tarihsel incelemelerin söz konusu olduğu metinlerde konargöçer toplum kültürü, tarım kültürü ve endüstri kültürü insan türünün gelişim evrelerini sıralayan kilometre taşları olarak aktarılmaktadır. Söz konusu sınıflandırma evreleri işlev kavramıyla, farkında olarak ya da olmayarak, ilişkisi bulunan biçim kavramının da ele alınması yönüyle, biçim ve işlev ilişkisine ait önemli referanslar sağlamaktadır.

Bu bağlamda konargöçer yaşam biçimine sahip toplulukların, ilk yerleşke olarak doğal oluşumları mekânsallaştırmaları örneklenebilir. Barınma gereksinimi, korunaklı bir yapı inşa etmek yerine mağara ya da ağaç kovuğu biçimindeki oluşumların sunduğu işlevsellikle karşılanmıştır. Henüz mekânsal anlamda bir biçimlendirme eyleminin gerçekleştirilmesine gereksinim duyulmayan bu aşamada, doğada mevcut bir biçimleniş kullanım amacı doğrultusunda işlev kazandırılması söz konusu olmuştur. Dolayısıyla insan eliyle gerçekleştirilmiş bir biçimlendirme eylemi ve yapı çevre kavramı bulunmasa da biçim ve işlev arasındaki ilişkinin sağlanmasında önemli bir aşama katedilmiştir.

Konargöçer yaşamın sonralarında ise doğanın sundukları yetersiz kalınca insan yapımı biçimlendirmeler oluşmaya başlamıştır. Çevredeki malzemelerin barınma gibi çok temel bir problemin çözümü için kullanılmasıyla geçici mekân üretimleri ortaya çıkmıştır. Yine bu dönemde Monnier'e (2006) göre doğal malzemelerin pragmatik yaklaşımlarla mekân üretiminde kullanılması, biçim ve işlev ilişkisinin fark edilmesini sağlamıştır. Faydacılıkla başlayan biçimlendirme faaliyetleri, deneme yanılma yordamıyla daha iyisine ulaşma gayreti içerisinde ilerleyip işlevin önemini artırmıştır.

Biçim ve ilişkisi bağlamında insan ve çevresiyle arasındaki bağın mekânsal üretime yansılarının aktarılabilmesi adına, biçimlendirme yaklaşımlarına değinmekte de yarar vardır.

Biçim ve işlev ilişkisi konusunda Broadbent; pragmatik, analojik, tipolojik ve kanonik biçimlendirme yaklaşımları (Şekil 1) olmak üzere bir sınıflandırma yapmıştır (Turuthan, 1987: 45).

Şekil 1. Biçimi oluşturmada farklı yaklaşımlar (Serhat Yücel, 2022).

Pragmatik yaklaşım, deneme yanılmalarla ilerleyen, pratik kullanım işlevine öncelik veren bir yaklaşımdır. Koçkan'a (2012: 99) göre pragmatik yaklaşım, akla ilk gelen ve en sık tercih edilen yöntemdir.

Analojiler sayesinde bilinmeyen, tanıdık olanla ilişkilendirerek açıklanabilmektedir. İyi tanımlanmamış kapalı uçlu problemler, analojiler sayesinde tanıdık problemler üzerinden çözümlenebilmektedir.

Tipolojik yaklaşımda, benzer işlevler için benzer biçimlerin kalıplaşması söz konusudur. Tipolojik yaklaşımda tekrarlanan biçimlerin analizi, bir tipe ulaşma ve bu tipin yeni çözümlerde kullanılabilmesi için gerekmektedir.

Kanonik yaklaşımda, biçimi oluşturma mantık ve geometrik temele dayandırılmıştır. Özellikle soyut bir kavramın somutlaştırılması gerektiğinde, özgün bir biçim oluşturulmak için kullanılmaktadır.

Görüldüğü gibi tasarlama, bir eylem olarak, birbirinden oldukça farklılaşan ya da görece birbirine yakın yöntemler barındıran yaklaşımlarla örneklenebilmektedir. Biçimlendirmeye hangi yöntemle yaklaşılmış olursa olsun sonuçta varılan biçim bir çeşit geometriyle açıklanabilir olmalıdır. Aktarılan yöntemlerin birbirlerinden bağımsız tercih edilmesi, bir zorunluluk belirtmediği gibi yöntemlerin bir arada kullanılmaları, üretken sonuçlar da ortaya çıkarabilmektedir. Koçkan da (2012: 105) tasarımcı düşünme ve tasarım süreci üzerine yürüttüğü çalışmasında bu görüşü destekleyerek özellikle analogik ve tipolojik yaklaşımların birbirlerine yakın yöntemler içerdiğini ve bir arada kullanıldıkları takdirde biçim, içerik ve işlev yönünden anlamlı tasarımlar gerçekleştirmenin mümkün olduğunu ifade etmiştir.

Mekânın üretimiyle ilgili disiplinlerde biçim ve işlev arasındaki ilişki, disiplinlerarası ilişkilendirilebilecek bir nitelik taşıması nedeniyle yalnızca mekânsal üretim pratiğine dair bir mesele olarak ele alınmakla kalmamış, yanı sıra üzerine düşünce üretmeye değer bir problem olarak görülmüş ve bu doğrultuda da mimari kuram tartışmalarının içeriğine taşınmıştır.

Mimarlık tarihinde, biçim ve işlev ikilisi kadar mekânsal üretim disiplinlerini aşarak çeşitli çağrışımlar potansiyelleri barındıran başka bir kavram çifti olmamıştır. Örnek verilecek olduğunda biçim ve işlev sorunsalı, sanat tarihinde 'biçim ve içerik' olarak değerlendirilirken etiğin odaklandığı şekliyle 'bireysellik ve toplumsallık' ya da bilgi kuramında 'nesnellik ve öznellik' ile ilişkilendirilmiştir. Öte yandan estetik ve güzellik, gereklilik ve fazlalık, amaçlılık, sadelik ve zorlama gibi kavramlar da biçim ve işlev sorunsalının beraberinde sorgulattığı kavramlar olmuştur (Çil ve Güner, 2011: 65-66).

Tarihsel perspektifte değişken önem dereceleriyle ele alınan biçim ve işlev ikilisinin beraberinde sorgulattığı kavramlar sonucunda, zaman zaman biçim işleve, zaman zaman da işlev biçime yeğlenmiştir.

Modernizmin izlerinin görülmesine değin pek çok mimari eğilim ortaya çıkmıştır. Süregelen her eğilim, varlığını kuşkusuz bir öncekine tepki ya da destek olarak görünür kılmıştır. Eğilimlerin bir biçim olarak varlığını ispatlayabilmek amacıyla da biçimsel bir dayanağı öne sürmesi gerekmiştir. Bu anlamda da farklı biçimlerin ayırt ediciliği, dayandıkları biçimsel öğelerle ifade olanağı bulmuştur. Biçimin bir öncekine karşıt ortaya çıkması durumunda biçimin başka bir biçime, biçimsel dayanağın yanında işlev düşünüsünün neredeyse göz ardı edilmesi ve işlevin biçimin gölgesinde kalmasıyla da biçimin işleve tercihi söz konusu olmuştur.

Mimarlık alanyazını her zaman meşgul etmekte olan biçim ve işlev ilişkisi üzerine süregelen tartışmalarda biçim sorgulamaları daha köklü bir geçmişe sahipken işlev üzerine derinlikli sorgulamalar, modern dönem kurumlarına tarihlenmektedir (İnan, 2011: 95).

İşlev kavramının derinlikli sorgulamalarla dahil edildiği biçim ve işlev ilişkisi, modern dönemde sürdürülen tartışmalarda, daima ardışık olma durumu üzerinden ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu nedendir ki biri dile geldiğinde kuşkusuz diğersinin de beraber anıldığı söze

konu olan kavram ikilisi, kuramsal alanda, ortaya çıkışları anlamında hangisinin diğerinin ardından geldiğinin sorgulanmasına neden olmuştur.

Bu bağlamda yüksek ofis yapılarının sanatsal sorgulamaları hakkında kaleme aldığı makalesinde Sullivan'ın (1896: 408), söz konusu yapıların işlevsel özelliklerinin benzer biçimsel sonuçlar ortaya koyduğu savıyla dile getirdiği "biçim -her zaman- işlevi izler" ifadesinin, biçim ve işlev ardışıklığına ilişkin ilk söylem olduğu kabul edilmektedir.

Sullivan'ın (2011: 96) söylemi, büyük oranda kabul gören bir tasarım paradigması halini almasına rağmen karşıt görüşlerin eleştiri hedefi olmaktan da kaçamamıştır. İnan'ın da dediği gibi "biçim, işlevi izler" deyişi, modern mimarlıkla ortaya çıkan çelişkili söylemlerin sebebi olarak görülmüştür. Bu yönüyle, işlev kavramının mimarlıkta birden fazla anlamda kullanılabilirliğini öne sürerek bu kullanımların tarihsel perspektifte geçirdiği kırılmalarını değerlendirdiği çalışmasında, çok net bir kalıpta cümle haline getirilmiş biçimin işlevi izlemesi söyleminin yanlıgılar barındırdığını ifade etmiştir.

Biçim ve işlev ardışıklığına çözümleyici bir tutumla yaklaşan Michl de Sullivan'ın (1995: 28) ifade ettiği şekilde biçimin işlevin ardından gelmesinin, sosyal bilimler ya da doğa bilimleri için hiçbir zaman mümkün olamayacağını belirtmiştir. Mimari üretim, bir çeşit yaratım aktivitesi olduğundan biçimin oluşumunun, bir işlevi takiben gerçekleşebileceğini, fakat bilim insanlarının ise gözlem metoduyla çalışma gerçekleştirmelerinden dolayı biçimin işlevden önce var olduğunu ifade etmiştir.

Bu bağlamda Michl (1995: 28), Form Follows What? ismiyle yayımladığı çalışmasında işlev kavramına, 'amaçlanan işlev' ve 'gerçek işlev' olmak üzere çoklu bir açılım getirmiştir. Gözleme dayalı disiplinlerde nedenler ve sonuçları aracılığıyla aktarılan biçim ve işlevin art arda gelme hali, yaratım gerçekleştirilen alanlarda amaçlar ve sonuçlarıyla ilişki kurmaktadır.

Michl'in (2011: 101) yaklaşımı, işlev tanımına getirdiği açılımlarla beraber bir anlam zenginliği yaratırken aynı anda işlevin değişkenlik potansiyeline vurgu yaparak yeniden kullanım fikrine de önemli referanslar vermektedir. Amaçlanan bir işlev doğrultusunda tasarlanan yapıların, sürdürdükleri işlevlerinin başlangıçtakinden farklı olması, mimarlığın en temel bileşenlerinden biri olan işlevin değişkenliği anlamına gelmektedir. İnan'ın da ifade ettiği gibi amaçlan işlevin gerçekte sürdürülenden farklı olması aslında farklı pek çok gerçek işlevin ortaya çıkma potansiyelini de barındırmaktadır.

İnsanlar, geçmişten günümüze gereksinimlerine koşut farklı işlevlerde kullandıkları yapılar tasarlamışlardır. Amaçlanan bir işlev doğrultusunda tasarlanan yapılar, zamanla farklı işlevlere duyulan gereksinimler sebebiyle atıl duruma gelerek toplum için taşıdığı anlamı yitirebilmektedir. Bu bağlamda yapıların amaçlanandan farklı olarak gerçekte başka işlevlerde kullanılması mekânsal dönüşüm geçirmeleri anlamına gelmektedir.

2.2. Mimarlıkta Yapıların Mekânsal Dönüşümleri

Gereksinim, günümüze değin üretme eyleminin başat sebebinin oluşturmuştur. Beraberinde bir amacı da ortaya koyan gereksinimler, üretime dair çeşitli veriler sunmaktadır. Mekân söz konusu olduğunda bu veriler, işlevsel bir problem olarak ifade edilebilecek gereksinimlerin ne olduğu sorusunu, neyin amaçlanacağına bilgisiyyle biçimsel bir çözüm olarak cevaplama potansiyeline sahiptir.

Ne var ki mekânsal üretim, gereksinimlere cevap niteliğinde basit bir eyleme indirgenebilir görünmesinden daha derin anlamlar barındırmaktadır. Mekânsal üretim, nesne

olarak mekânın, özne olarak insanın gereksinimlerinin karşılanacağı ortamı sağlamasından öte, 'nasıl' sorgulaması özelinde bir biçim önerisi getirmektedir.

Biçimi, mimarlıkta düşüncenin aktarıcısı olarak tanımlamak mümkündür. Düşünme eyleminin doğal bir çıktısı olarak bir zihnin ürettiği düşüncenin bir başka zihinde anlamlı hale gelmesi, iletişimin gerçekleşmesini olanaklı kılmaktadır. İletişim, genel geçer tanımıyla dile ait bir problem olarak tanımlanmaktadır. Dilde iletişimi sağlayan anlam aktarımı sözcüklerle gerçekleştirilirken mimarlık, kendi anlamını biçimle cümleleştirdiği dil üzerinden aktarmaktadır.

Mekânların yeniden anlam üretebilmesi, bir bağlamda işlevini yitirmiş biçimin yeni bir bağlamda işlevsel olarak dönüştürülmesiyle mümkün olabilmektedir. Zamanla değişen sosyal yapıya uymak durumunda bulunan mekânlarda dönüşüm, uyarlanabilir yeniden kullanım ile karşılık bulmaktadır. İşlevsel bir yetersizliğin giderilmesi amacıyla harekete geçilen bir uyarlama çabası, biçimsel bir somutlukla ifade olanağı bulunduğundan söz konusu uyarlama, kendisine biçim ve işlev arakesitinde bir yer edinmektedir.

Wong'a (2017: 6) göre mağaraların barınma amacıyla, hayvan postlarının ise giysi olarak kullanımı, insanlığın var olan kaynakları uyarlayabilme yetisinin ilk örnekleri olarak ifade edilebilmektedir. Yeniden kaynak yaratmadaki uyarlayabilme yetisi, yapılı çevre söz konusu olduğunda uyarlanabilir yeniden kullanım kavramıyla karşılık bulmaktadır.

Yapıların değişen gereksinimlere uyarlanması, antik zamanlardan bu yana, işlevsel ve ekonomik gerekçelerle pragmatik şekilde gerçekleşse de uyarlanabilir yeniden kullanımı konu alan literatür çalışmaları, çevreye yönelik artan endişelerle görece yeni bir olgu olarak 1960'lardan bu yana tartışılmaktadır (Cantell, 2005: 3).

Uyarlanabilir yeniden kullanım yeni bir olgu olmamakla beraber, neredeyse mekânsal üretim eylemlerine koşut bir geçmişe sahiptir (Stone, 2019: 1). Binalar her zaman hem pragmatik hem de sembolik nedenlerle yeniden kullanılmıştır. Mekânsal üretim, tarih boyunca ekonomik gerekçelerle gerek pratiklik anlamında yeni yapı yerine işlevsel gereksinimler için var olanın yeniden kullanılması anlamına gelmiştir (Lanz ve Pendlebury, 2022).

Yapıların uyarlanabilir yeniden kullanımları anlamına ilişkin pek çok yaklaşım ortaya çıkmıştır. Örneğin yapılar, Brooker ve Stone'a (2018: 1) göre çoğunlukla esnekler, değişime uyum sağlayabilirler, genişleyip daralabilirler ve kullanıcısının öncelikleri değiştikçe dönüşebilirler. Reenkarnasyon metaforu üzerinden kurulacak bir bağlantıyla, yapıların birden fazla yaşam senaryoları bulunabilmektedir. Cantacuzino (1975: 8) ise strüktürleri, üstlendikleri kullanım amacından daha uzun süre geçerliliğini koruyan yapıların, sürekli olarak yeni işlevlere uyarlandığını ve bu sayede fiziksel çevreleriyle devamlılık gösterebildiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde toplumlardan daha uzun ömürlü olan yapıların strüktürel kalıcılık süreklilikleri, işlevsel anlamda gelişip dönüşmeleriyle mümkün olmaktadır (Brooker ve Stone, 2004: 9).

Görüldüğü gibi uyarlanabilir yeniden kullanım, işlevini yitirmiş ve atıl duruma gelmiş yapıların güncel yaşama kazandırılmasına referans veren bir eylem olarak aktarılmıştır. Atıl durumdaki yapıların uyarlanması ise işlevin yeni kullanımlara hizmet verecek ölçüde değişimiyle sağlanmaktadır.

Var olan yapıların yeniden kullanımlarına ilişkin, iyi tanımlanmış ve herkesçe kabul gören net bir literatür tanımı bulunmamaktadır. 'Uyarlanabilir yeniden kullanım', 'adaptasyon', 'alterasyon (değişim)', 'dönüşüm', 'yenileme', 'yeniden canlandırma', 'rehabilitasyon', 'renovasyon' ve 'yeniden modelleme' gibi çeşitli kavramlar, literatürde yapılardaki değişim ve dönüşüm süreçlerine ilişkin yer etmiş tanımlamalardır.

Yapısal farklılaşmalara referans veren söze konu kelimelerin sıklıkla birbirlerinin yerine kullanımlarına rastlansa da aralarında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Kavramlar, farklı yorumlara olanak tanıdığından şu ana kadar yapıların yeniden kullanımlarını tarifleyen, özel ve üzerinde uzlaşmış bir terminoloji geliştirilememiştir (Plevoets ve Van Cleempoel, 2019: 20).

Özde farklılıklar barındırmalarının yanında, yapıların mekânsal dönüşümlerine ilişkin tanımlamaların, genellikle değiştirme, dönüştürme ve uyarlama eylemleri üzerinden tariflenen yeni kavramlarla ifade edildiği görülmektedir. Renovasyon, adaptasyon, alterasyon ve yeniden modelleme kavramlarının sıklıkla birbirinin yerine tercihi söz konusudur.

Renovasyon, Latince re (yeniden) ve novare (yeni yapmak) kelimelerinden derlenmiştir ve 'yenilemek' anlamına gelmektedir (Plevoets ve Van Cleempoel, 2019: 20). Douglas; renovasyonu, "eski bir binayı, dönüşüm çalışmalarını içerebilecek kabul edilebilir bir duruma yükseltmek ve onarmak" olarak tanımlamaktadır (2006: 589). Renovasyon, bina stokuna yeni bir şey eklenmesi veya eskinin yenisiyle değiştirilmesi yerine yetkin bir bakım yoluyla mevcut binanın değerini ve işlevinin sürekliliğini içermektedir (Giebeler vd., 2009: 13). Dolayısıyla renovasyonda işlevsel bir değişiklik söz konusu değildir.

Adaptasyon, Latince ad (İng. to master eki) ve aptare (uyarlamak) kelimelerinden türetilmiştir. Douglas'a (2006: 1) göre adaptasyon, bir binanın kapasitesini, işlevini veya performansını değiştirmek için yapılan her türlü çalışmayı içermektedir. Var olan yapılara ilişkin bir kavram olarak adaptasyon, temelde bir tür kullanım değişikliğini ifade etmektedir.

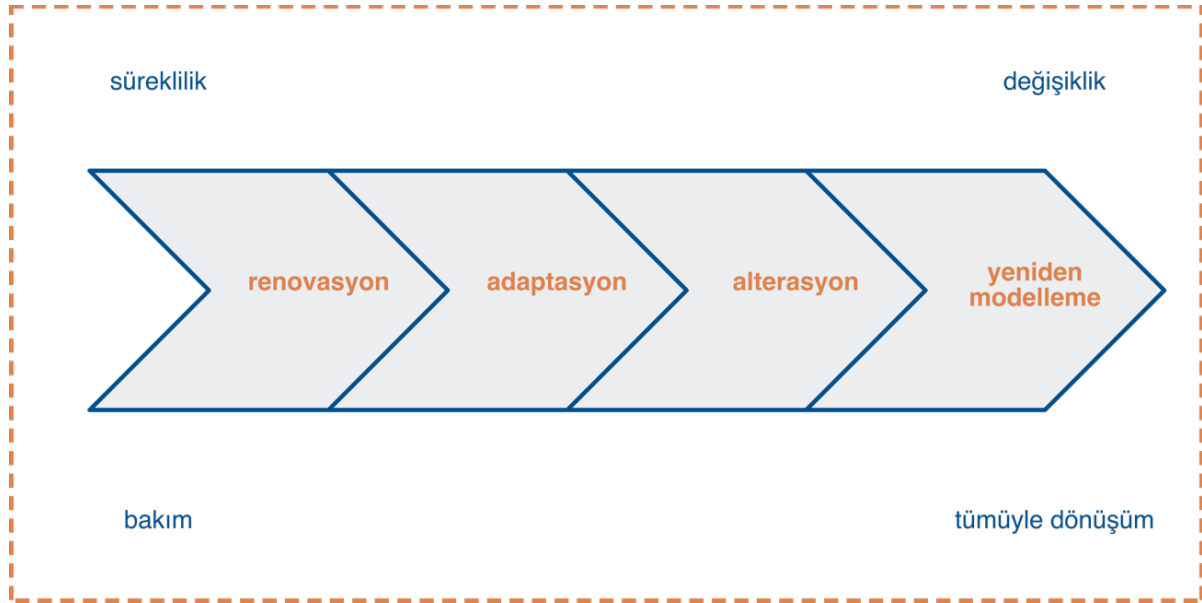
Alterasyon, İngilizce sözlükte 'bir şeyde değişiklik yapma eylemi' olarak karşılık bulmaktadır (Oxford University Press, 2022). Mimarlıkta değişimler üzerine kaleme aldığı kitabında Scott (2008); alterasyon kavramına, yapının estetiğinde küçük bir değişiklikten, yeni bir işlevi yerine getirmek üzere neredeyse tamamen yeniden inşa edilmesine kadar uzanan geniş bir anlam yüklemektedir. Dolayısıyla alterasyon, adaptasyondaki işlev değişikliğine ek olarak biçimsel ve işlevsel değişiklikleri de kapsar niteliktedir (Plevoets ve Van Cleempoel, 2019: 22).

Yeniden modelleme, bir yapının tümüyle dönüşümüne atıfta bulunan bir kavramdır. Brooker ve Stone'a (2004: 11) göre işlev, yeniden modellemede değişkenliği en belirgin ölçüttür. İşlevin yanı sıra sirkülasyon, mekânsal yönelim ve organizasyonel birtakım ilişkilerde de değişim gözlenebilmektedir. Yapıların yeniden modellenmesi süreci ABD'de yeniden işlevlendirme ve iç mimarlık olarak da isimlendirilebilmektedir. Machado da (1976: 46) var olan binalara ilişkin çalışmasında, yeniden modelleme kavramını şu şekilde ele almaktadır:

"Geleneksel olarak 'yeniden modelleme' olarak adlandırılan mimari çalışma türüne atıfta bulunan çok sayıda yeni ve neredeyse eşanlamlı terim bulunmaktadır. 'Mimari geri dönüşüm', 'çevresel geri kazanım', 'uyarlanabilir yeniden kullanım' ve son zamanlarda 'güçlendirme' gibi terimler reddedilmelidir, çünkü bunlar yeniden modelleme faaliyetinin önceki aşamalarına göre herhangi bir kavramsal değişikliği temsil etmeyen yüzeysel, boş etiketlerdir (örneğin yeniden kullanım ve iyileştirilmiş teknik performans, yeniden modelleyicinin hedefleri arasında her zaman yer almıştır)."

Yeniden modellemeyi alterasyon yaklaşımından farklı kılan en önemli ayrım, biçimsel birtakım değişikliklerin gerçekleştirilmesi olarak aktarılabilir. Genellikle birbirinin yerine tercihleri söz konusu olan renovasyon, adaptasyon, alterasyon ve yeniden modelleme kavramları yakın anlamları içerse de yapısal sürekliliği vurgulayan bakım çalışmalarından, tümüyle dönüşüme uzanan geniş bir spektrum oluşturmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Mevcut yapıların değişim sürecine ilişkin grafik anlatım (Plevoets ve Van Cleempoel, 2019: 24)
(Yazar tarafından yeniden oluşturulmuştur)

Var olan yapıların değişim süreçlerine ilişkin, yenileme ve rehabilitasyon kavramları da birtakım farklılıklara karşın birbiriyle yakın çağrışımlar barındırmaktadır.

Yenilemenin İngilizce literatürdeki kavramsal karşılığı 'refurbishment' kelimesi ile ifade edilmektedir. Douglas, Watt'tan (1999) aktararak yenilemeyi, "Bir yapıyı modernleştirmek veya elden geçirmek ve mevcut kabul edilebilir işlevsel koşullara getirmek." olarak tanımlamaktadır (2006: 589). Görüldüğü gibi yenileme kapsamındaki yaklaşımlar, yapıyı teknik açıdan ele almaktadır. Rehabilitasyon ise yenilemenin gerekliliklerinden olan bakım çalışmalarının yanı sıra estetik ve teknik iyileştirmeleri de kapsamaktadır (Douglas, 2006).

2.3. Fotografik Pozlama ve Çoklu Pozlama Kavramları

Fotoğraf, İngilizcede ışık kelimesinin karşılığı photo ve yazıya karşılık graph kelimelerinden derlenmiştir. İngilizcede photograph kelimesi, Fransızca photographe olarak karşılık bulmaktadır (Harper, 2022b). Işıkla yazmak anlamında Türkçede fotoğraf olarak ifade edilen bu derleme, Fransızca photographe kelimesinden aynı anlam ve sesletimle aktarılmıştır.

Fotoğraf; ilgili sanat alanında konu olarak tanımlanan nesnelere yansıyan ışığın, görüntüyü oluşturmak için ışığa duyarlı yüzeyde kaydedilmesi olarak ifade edilebilir. Kılıç'a göre (2021: 76) fotoğraf, üç boyutlu dünyanın an olarak iki boyutta resmedilmesidir. Işıkla yazılanın anı ile yazmanın eylem olarak anı örtüşmektedir. Mekanik olarak fotoğraf, şimdiki an olarak anılan kesit zamanı belgelemektedir.

Fotografik bir kavram olarak pozlama, görüntü oluşturmak için fotoğraf çekme eylemi olarak tanımlanmaktadır. Pozlama ayrıca, fotoğraf filmine ya da sensöre ulaşan toplam ışık miktarı olarak da ifade edilmektedir (Präkel, 2010: 108; Davis, 2010: 34).

Çoklu pozlama, farklı pozların katmanlı olarak bir arada gözlemlenebildiği fotoğraf tekniği olarak aktarılabılır (Şekil 3). Fotoğraf makinesinde, çoklu pozlama, çekimler arasında filmi sarmayı unutmanın sonucunda istenmeyen görüntüler elde etme olarak karşılanırken sonradan tercih edilen bir teknik halini almıştır. Aynı film çoklu pozlama tekniği ile tekrarlı şekilde pozlanarak iki veya daha fazla görüntü elde edilebilmektedir (Präkel, 2010: 95).

Şekil 3. Çoklu pozlama fotoğraf örneği (Relander, 2022)

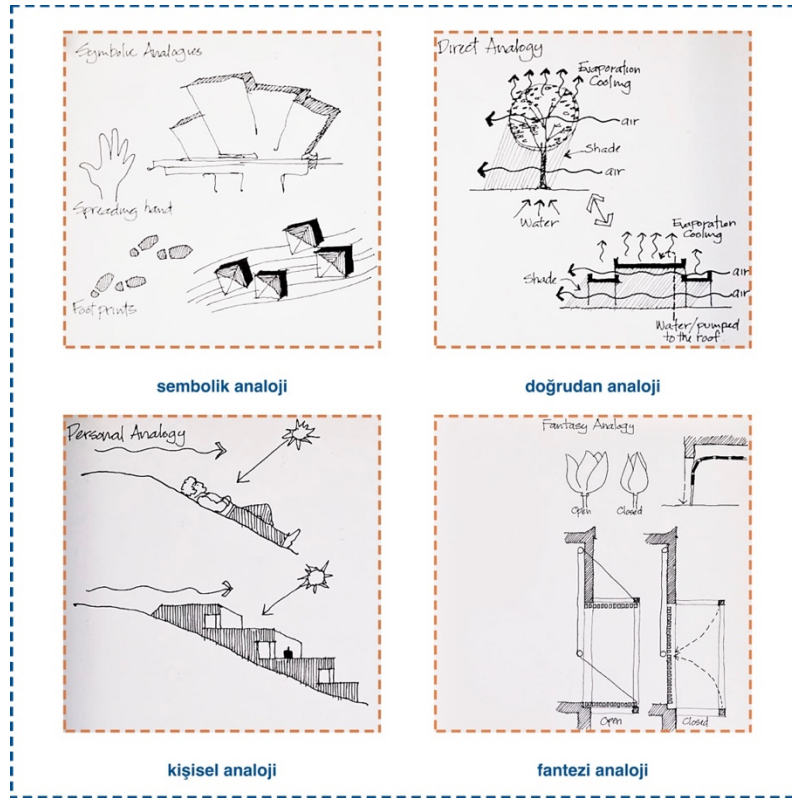
3. MATERYAL

3.1. Mimarlıkta Analoji Kavramı

Analoji kelimesinin etimolojik geçmişi, Latince analogia kelimesine dayanmaktadır. Analogia, ana (üzerine, göre) ve logos (oran) kelimelerinden derlenmiştir (Harper, 2022a). Güncel Türkçe Sözlükte analoji için 'benzeşim, benzeşme', 'örnekseme' ve 'andırışım' karşılıkları bulunmaktadır (TDK, 2022). Sözlük tanımlamalarından da anlaşılacağı üzere analoji, orantılı benzerlik ilişkisi olarak ifade edilebilmektedir. İki farklı şey arasındaki benzerlik, analogik olarak değerlendirildiğinde, birbirinden bağımsız salt anımsatma yerine birini diğeri üzerinden tanımlayabilmeyi olanaklı kılan bağıntıların varlığı söz konusu olmaktadır.

Analojik yaklaşımda benzerlikler, biçimsel ya da işlevsel ortaklıklar barındırabilmektedir. Yunanlılar analojiyi, işlev benzerliğinden hareketle, 'ilişki ile sonuca varma' olarak ele almışlardır (Anonim, 2022). Analojik yaklaşımlar, iyi tanımlanmamış problemlerin çözümünde, tasarımcının tanıdık olduğu başka problem üzerinden çözüm arama eğilimidir (Koçkan, 2012: 100). Bilinendeki işlevsel çözümün biçime ne şekilde yansıdığına bilgisinin, bilinmeyene aktarılmasıyla problem çözülebilir hale gelmektedir. Analojik yaklaşımlar, biçimsel ve çözümleyici düşünme gerektirdiğinden hem biçim oluşturmada hem de yaratıcı düşünmede etkin bir rol oynamaktadır.

Gordon'a göre (1961: 37) analogiler; sembolik, doğrudan, kişisel ve fantezi olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Tasarımcı biçimi oluştururken biçimi anımsatan sembollerden faydalanarak (sembolik analoji), var olanlarla fiziksel benzerlik kurarak (doğrudan analoji), kendinden yola çıkarak (kişisel analoji) ya da tümüyle alakasız bir biçimi referans alarak (fantezi analoji) ilerlemektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Gordon'un analoji sınıflandırmasının grafik anlatımları (Leseau, 1980: 118-119)

3.2. Mekânsal ve Fotografik Bir Öge Olarak Bellek

Yaratım ürünü tüm nesnelere, ilişik oldukları başka nesnelere kurdukları bir bağlam içinde yer almaktadırlar. Bağlam içinde yer alma, sınırlandırılma gibi olumsuz bir çağrışım uyandırsa da sınırlandırılmış olma, aynı anda tanımlanabilir ve anlamlandırılabilir olmayı da beraberinde getirmektedir. Bilir'e (2013: 43) göre; insan yaratımı bir mimarın kentle, iç mekânların mimari bir kabukla, mobilya ve donatıların ise iç mekânla anlam kazanması, nesnenin bağlamdan ayrı düşünülmemeyeceğinin göstergesidir.

Fiziksel olarak mekân; form, doku, renk ve boyut gibi ölçütlere sahiptir. Bu ölçütler, mekânı fiziksel anlamda görünür kılmakta ve mekân somut olarak incelenebilmektedir (Soygeniş, 2010: 99). Söze konu fiziksel mekân bileşenleri, birbirleriyle kurdukları biçimsel ilişkiler bağlamında gözlemlendiğinde mekânsal olarak kodlanmış bellek verileri oluşturulabilmektedir. Arslan'a (2021: 1866) göre bellek, mekâna ilişkin nesnelere zihinde anlamlandırılıp biçimlendirilmesi olarak ifade edilmiştir.

Anlamlandırmanın eyleyicisi olarak insan, hem mekânı fark eden ve algılayan hem de algılayışlarını mekân sayesinde kodlayarak belleyen ve hatırlayabilen bir varlıktır. Mekân ve bellek ilişkisi bağlamında insanın, mekânda durağan bir bulunma eyleminden çok devingen bir arayış içinde olduğunu söylemek mümkündür. Bir mekânın belleğe aktarımı; fiziksel olarak biçimle, işlevsel olarak deneyimlerle, zamansal olarak da yaşanmışlıklara referans vermektedir.

İnsanın mekânsal deneyiminin belleğe aktarılan yansılarını ise mekânın olarak tanıdığı işlevsel düzenle sağlanabilmektedir. Yapılar, belirli amaçları yerine getirmek için bir çeşit işlev yüklenerek tasarlanmaktadır. Kullanıcısıyla buluştuğlarında ise yapılar, mekâna yönelik işlevsel bir deneyim sunmaktadır. İşlevsel deneyimin bir parçası olarak mekân ve beden etkileşimi örneklenebilir. Merleau-Ponty'nin (2014: 25) ifade ettiği gibi dışındaki her şeye kendi

bedeni aracılığıyla ulaşan insan, mekânda deneyimlediği tüm varlıklara insani özellikler biçerek onları kişileştirmektedir. Benzer şekilde beden, mimari ölçü anlamak için farkında olunmadan bir referans ölçüt olarak kullanıldığından bahsedilmiştir. Bedene özgü bir işleyiş görüldüğünde mekân, insanda haz duygusu uyandırmaktadır. Fiziksel deneyim sırasında mekânın düzenlenişi, farkında olunmadan, beden tarafından taklit edilmektedir (Pallasmaa, 2016: 81).

Mekânı bellekle beraber okuyabilmek adına, yer kavramına da değinmekte yarar vardır. Yer kavramının mekândan ayrılan bir tanımı bulunmaktadır. Bir mekânın maddesel varlığı ötesinde duyularla ve duygularla dokunması gerekmektedir. Mekânı oluşturan biçim, malzeme, doku, renk gibi nicel ölçütler, yeri var etmekte yetkin olamamaktadır (Soygeniş, 2010: 102). Yerin insanla kurduğu ilişki, zamansal perspektifte yaşanmışlara göndermede bulunmaktadır. Arslan'ın da (2021: 1866) dediği gibi mekân, insan için durumların ve hatıraların göstergesi olabilmektedir. Mekâna izler bırakıp ondan izler taşıyarak onunla bütünleşen insan; mekânsal bir varlıktır. İnsanın mekâna dair tüm yaşanmışlığı mekâna 'yer'leşerek anılara dönüşmektedir.

Buradalığın alanı olarak tanımlanan belleğin, algılama ve imgeleme sürekli bir teması bulunmaktadır (Pallasmaa, 2016: 81). Belleğin mekâna olduğu kadar zamana da içkin bir kavram olduğundan bahsedilebilir. Bu bağlamda bellek, kuşkusuz geçmiş, şimdi ve gelecekle ilişki kurmaktadır. Dolayısıyla geçmişe ait mekânsal verilerin salt kaydedilip hatırlanması kadar yavan bir anlamda kullanılmayacak bellek kavramı, geçmiş ve gelecek ardılığının şu anda imgelemesini de içermektedir. Benzer şekilde Assmann (2015), belleğin geçmişi doğrudan aktarmak anlamına gelmediğini; fakat şimdiki zamanda yeniden kurgulandığını ifade etmiştir.

Pallasmaa'ya (2007) göre yapılar, belleği çeşitli yollarla dinamik tutmaktadırlar. Yapılar, ilkin zamanı somutlaştırarak görünür kılmaktadırlar. Yani sıra yapılar, hatıraları barındırıp yansıtırlar ve bu sayede anımsamaya olanak sağlarlar. Son olarak da imgelem gücünü artıracak motivasyonu sağlayarak ilham kaynağı oluşturmaktadırlar.

Belleği, mekânsal olduğu kadar fotografik olarak da ele almak mümkündür. Fotoğraf, temelde görme duyusuna hizmet eden görsel bir öge sunmaktadır. Fotoğrafla elde edilen her bir poz, görsel bir öge olarak, zamandan alınmış belirli bir anın kopyasını oluşturmaktadır. Öte yandan fotoğraf aracılığıyla, zamandan alınmış bir kesit olarak, an kopyalanırken o anın sonradan anımsanacak bir bellek unsuru olma durumu da bulunmaktadır. Dolayısıyla mekânsal bir kavram olan bellek, fotoğrafın anımsatma yetisi sayesinde, fotografik bir karakter de üstlenmektedir.

4. YÖNTEM

Belleğin geçmiş ve şimdi arasında katmanlaşan yapısının niteliklerini ifade edebilmek potansiyelinden dolayı çalışmanın ana odağını, içerisinde yaşanılarak deneyimlenmiş ve belleğe dair izlerin oluşumuna kaynaklık ederek yeni kullanımlara uyarlanmış mekânlar ve bu mekânlardaki dönüşüm kavramı oluşturmaktadır. Çalışmanın amaç ve hedeflerine ulaşabilmek adına çok kez farklı kullanıcı ve gereksinimler için dönüşüm geçirmiş mekânlar üzerine eğilmek böyle bir çalışma kapsamında gerekli görülmüştür.

Mekân tasarımının farklı disiplinlerle kurduğu ilişkiler pek çok kez araştırılmak durumunda kalmıştır. Bu çalışmada ise mekân, belleğin ortak bir kavram oluşu sebebiyle fotoğraf ile analogik bir yaklaşım üzerinden değerlendirilmektedir. Çalışmada, tasarım ve fotoğrafın bir araya getirilmesiyle mekânın da tasarım disiplini içerisinde uzaklaştırılıp fotografik bir olgu olarak yeniden okunması gerçekleştirilmektedir.

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak ise literatür araştırması tercih edilmiştir. Mekân tasarımı ve fotoğraf ilkin kendi öz dinamiklerinde incelenmiş, her iki disipline ilişkin kavramlar ve yeniyi üretmek için izlenen yöntemler araştırılmıştır. Sonrasında edinilen veriler analogik bağlantılarla değerlendirilerek mekân ve fotoğrafa yönelik yeni kavramsal söylemler geliştirmiştir.

5. BULGULAR

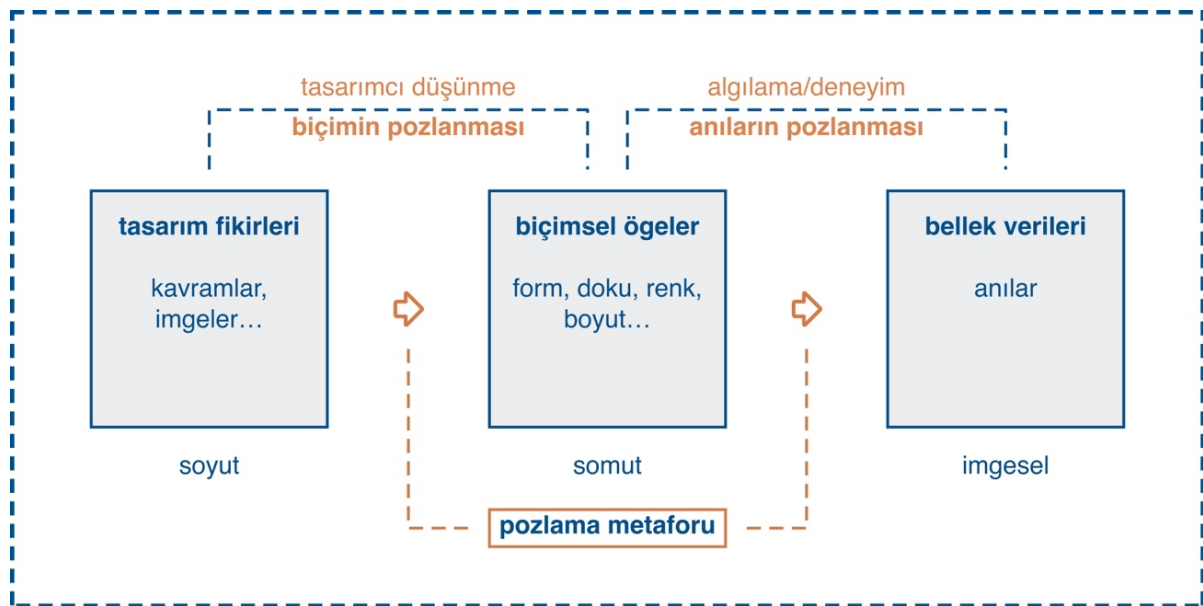
5.1. Pozlama Olarak Mekân Tasarımı

Tasarlamak, eylem olarak, bir şeyin nasıl gerçekleştirilebileceğini düşünmek ve zihinde hazırlamak olarak tanımlanmaktadır. İsim halindeki tasarım ise tasarlama eylemi sonucunda oluşan biçimi tarif etmektedir (Dil Derneği, 2022). Bu yönüyle tasarım, işlevsel olarak düşünülse de biçimsel olarak ifade edilmektedir.

Mekânın üretimiyle ilgili disiplinlerde işlevsel olarak düşünülmüşün biçimsel bir görünürlüğe bürünmesi, fotoğraftan ödünç alınan pozlama kavramına karşılık gelmektedir. Pozlama, fotoğrafta görüntü oluşturma yöntemi olarak ifade edilirken mekânda görüntü, tasarlama eylemi sonucunda gerçekleşmektedir. Işıkla yazı yazma eylemi olarak tanımlanışı olası fotoğraf ve fotoğrafı oluşturan pozlama kavramı, söz konusu mekanik kopyalama işleminden fazlasıdır. Bu yönüyle pozlama kavramı, tasarlama ile analogik bağlantılar kurulduğunda bir metafora dönüşerek 'tasarlama' eylemini 'mekânsal pozlama' olarak tanımlamayı olanaklı hale getirmektedir.

Mekânı pozlama kavramı üzerinden fotografik olarak okumak ise iki açılıma sahiptir. Bu iki açılımı, pozlama deyişinin etimolojik olarak İngilizcede 'expose' kökünün karşılığı olan 'maruz bırakma' ile yapmak olasıdır.

Pozlamanın mekândaki ilk açılımı, tasarlama ve tasarım döngüsünde mekânın biçimsel bir kompozisyon olarak tasarımcı düşünceye maruz kalarak oluşturulması olarak ifade edilebilir. İkinci olarak da mekânın bir poz olarak ortaya çıkışını izleyen yaşanmışlık ve deneyim paralelinde, kullanıcının mekâna maruz kalmasıyla oluşturulan görüntünün (anıların) bellekte pozlanışından söz edilebilir (Şekil 5).

Şekil 5. Mekânda metafor olarak pozlama (Serhat Yücel, 2022)

5.2. Çoklu Pozlama Olarak Uyarlanabilir Yeniden Kullanım

Kılıç (2021: 42), insana ait bellek gibi fotoğrafın da şimdiki zamanda kayıt altına alınanların, gelecekteki şimdiki zamanlarda korunarak anımsanabileceğini ifade etmiştir. Bu yönüyle fotoğraf, mekanik olarak değilse de düşünsel olarak, yaşanan şimdiyle geçmiş bir şimdinin bir arada pozlandığı görüntüler elde edebilme potansiyeli taşımaktadır. Fotoğrafta zamandan kesiti alınmış farklı anların bir düzlemde eşzamanlı temsillerini, teknik olarak çoklu pozlama kavramıyla tanımlanmak olasıdır.

Mekânın çoklu pozlama ile temsili ise işlevsel dönüşüm geçirmiş mekânlarda gözlemlenmektedir. Şimdiki zamanda gereksinim duyulanlara işlevsel çözüm sunamayan mekânlar, mekânda pozlama olarak ifade edilebilecek biçimsel kompozisyonlarının dönüşümleriyle, eskinin üzerine katmanlaşan görüntü oluşturmaktadırlar. Fotoğrafın iki boyutta tek kadraja aldığı farklı anların bir aradalık görüntüleri, mekân söz konusu olduğunda üç boyutlu kabuk kadrajında, şimdiki deneyimlerken eskinin izlerinin de hem fiziksel hem de düşünsel görünür olması anlamında, mekânsal bir çoklu pozlama olarak karşılık bulmaktadır.

Örneğin Haworth Tompkins ofisi tarafından İngiltere’de bir müzik okulunun kampüs sınırları içinde yer alan harabe durumdaki kümesin bir stüdyoya dönüşümü, eski ve yeninin bir arada yer aldığı, bir anlamda çoklu pozlandığı fotografik görüntüler sunmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. Mekânsal çoklu pozlama örneği olarak Haworth Tompkins'in Dovecote Studio projesi (Ville, 2009)

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada mekân tasarımına, yeni ve eskinin bir arada yer alışı sebebiyle, mekânsal dönüşümler bağlamında, uyarlanabilir yeniden kullanım ve bellek kavramları üzerinden yaklaşmıştır. Bu bağlamda dönüşüm, uyarılma ve bellek kavramları mekân tasarımının temel bileşenleri olan biçim ve işlev ilişkisi üzerinden sorgulanmıştır. Mekânı ve mekâna ait nitelikleri fotoğrafa ilişkin kavramlar üzerinden analiz ederek analogik bir yaklaşımla aktarmak, çalışmanın temel motivasyonunu ve yöntemini oluşturmuştur.

Biçim ve işlev döngüsünün, mekânsal üretim anlamında, geçmişten günümüze farklı tasarlama yaklaşımlarının geliştirilmesiyle sonuçlandığı görülmüştür. Yanı sıra biçim ve işlev birbirlerine tercih edilir oluşlarıyla da alanyazınına konu edilmiştir. İşlev tanımı, özellikle modern dönem çalışmalarında biçimden daha fazla tartışılır hale gelmiştir. Biçimin işlevi takiben geliştiğine yönelik ifadeler, modern dönemde bir söylem halini almıştır.

Geçmişten günümüze farklı biçimlendirme yaklaşımlarının ortaya çıkması, insanın işleve cevap olacak biçimi, deneme yanılma yordamıyla arayışından çözümleneli yaklaşımlara değin uzanmaktadır. Biçimlendirme yöntemlerinin farklılıklar taşımasının yanında her yaklaşımın biçim problemini farklı bir şekilde ele aldığı geometrik bir temellendirme arayışının ortak olarak gözetilmesi, işlevsel bir düşüncenin ifade edilmesinin biçimden bağımsız düşünülmeceği anlamına gelmektedir.

Biçim ve işleve yönelik kuramsal sorgulamalarda ise işlev tanımının disiplinlerce ele alınışı farklılık göstermiş, söz konusu işlev kavramına gerçek ve amaçlanan olmak üzere iki açılım geliştirilmiştir. Gerçek işlev, gözlem gerektiren disiplinlerde ilişkilendirilirken mekânsal üretimde işlevin, bir amaç doğrultusunda geliştiği söylenmektedir. Mekânların yeni kullanımlara uyarlanışının, amaçlanan işlevin zamanla yetersizleşmesi sonucu ortaya çıktığı ifade edilmiştir.

Biçim ve işlevin kuramsal alandaki sorgulamaları sonucundaki işlev tanımına getirilen farklı yaklaşımlar değerlendirildiğinde, farklılıkların anlam zenginliği yaratmasının yanında, işlevin değişme potansiyeli taşıdığına ilişkin bir çıkarım da yapılabilir. Bu bağlamda da amaçlanan ve gerçek işlevin çatışması durumunun, biçim ve işlev arakesitinde, mekânsal dönüşümlerin sebeplerinden biri olduğunu söyleyebilmek olasıdır.

Uyarlanabilir yeniden kullanım ve mekânsal dönüşüm yaklaşımları, mekânların maddi varoluş süreklilikleri anlamında zamansal bir kalıcılık sağlarken biçimsel dönüşümler geçici olmayla bağdaştırılmıştır. Yapıların, onlara yüklenen işlevden daha uzun ömürlü olmaları, uyarlanabilir yeniden kullanım fikrinin ortaya çıkışını ifade etmekte sıklıkla tercih edilen bir söylem haline gelmiştir.

Uyarlanabilir yeniden kullanım çalışmalarına ilişkin olarak karşımıza çıkan geçicilik ve kalıcılık kavramları değerlendirildiğinde, geçiciliğin mekânsal karşılığının işlevsel ve biçimsel anlamda değişim ve dönüşümlerle ifade edilmesiyle söze konu mekânlar, zamansal olarak kalıcılıklarını sürdürdüklerinden farklı yaşanmışlıkların tanıdığı haline gelmiştir. Bir mekânın yaşanmışlık barındırıyor olması sebebiyle o mekânda belleğe ilişkin izlerin de var olduğu çıkarımı yapılabilir.

Bellek yaygın bir görüşle mekânsal bir kavram olarak kabul görmektedir. Belleğin mekânsallığını öne çıkaran görüşler paralelinde, mekânın biçimsel kompozisyonu ile oluşan bellek verilerinin, mekânın biçimsel nitelikleri ile kodlandığı ve mekânın deneyimlenmesiyle de anımsanır olduğu anlaşılmaktadır.

Belleğin kaydetme ve hatırlama aşamalarının mekânsallığı değerlendirildiğinde benzer bir işleyişin fotoğraf için de geçerli olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Fotoğrafta, zamanın belirli anlarının kaydedildiği görüntülerin sonradan anımsanabilecek unsurlar barındırması nedeniyle belleğin mekâna olduğu kadar fotoğrafa da içkin bir kavram haline geldiği görülmektedir. Belleğe ait verilerin mekân ve fotoğrafla taşıdığı ortaklıklar nedeniyle mekânın fotoğrafla analogik bir benzeşim kurduğu söylenebilir. Bu bağlamda çalışmada, tasarım ve fotoğrafın bir araya getirilmesiyle mekânın da tasarım disiplini içerisinde uzaklaştırılıp fotografik bir olgu olarak yeniden okunması hedeflenmiştir.

Mekân ve fotoğrafa dair ilk analogik saptama, belleğin her iki disipline içkin bir kavram oluşu üzerinden ifade edilebilir. Kaydetme ve hatırlama gibi bellek öğelerinin hem mekânda hem de fotoğrafta mevcudiyeti söz konusudur. Fotoğrafta üç boyutun iki boyuta, mekân tasarımında da zihindeki soyut düşüncenin somut olarak mekâna dönüşümü nedeniyle mekânın, fotoğrafla analogik bir yakınlık kurduğu öne sürülebilir. Diğer bir ifadeyle, görüntünün fotoğrafta ışığa, mekânda ise biçimlenişe maruz bırakılarak, bir anlamda pozlanarak oluşturulması, mekân ve fotoğraf arasında biçimsel bir analogi olarak açıklanabilir. Bu bağlamda da fotoğrafta görüntü oluşturmaya ilişkin pozlama kavramını, mekânda görüntü oluşturmanın yöntemi olan biçimlendirme eylemini tanımlamakta metafor olarak kullanmak olasıdır.

'An' olarak tanımlanan zaman kesitlerinin bir kadrage aktarılmasıyla gerçekleştirilen fotografik pozlama eylemi gibi mekân tasarımı da mekân ve zaman etkileşimini üç boyutta pozlamak olarak tarif edilebilir. Pozlama kavramının da mekânda birden fazla açılımı bulunmaktadır. Mekân, fiziksel olarak var edilirken biçimi oluşturan tasarımcı düşünmenin pozlanmasından söz edilebilir. Pozlamanın ikinci açılımı da mekânın bir poz olarak ortaya çıkışını takiben kullanıcının mekânsal kompozisyona maruz kalmasıyla gözlenebilmektedir. Çalışmanın çıktılarında biri olarak, kavramlar ve imgelerle varlık gösteren tasarım fikirlerine ilişkin ilk soyut izlerin, tasarımcı düşünmenin biçimlendirme yetisi ile somut birer çıktıya dönüştüğü söylenebilir. Somut bir görünürlüğe sahip biçim ise kendisini oluşturan renk, doku, boyut, form vb. bileşenler üzerinden bellekte yer eden izler oluşturabilmektedir. Bu sayede döngüsel bir pozlama eylemi varlık göstermektedir.

Mekânın üretimi, mekânsal bir yeniyi tasarlamakla anılıyorsa da yeninin nasıl tasarlandığı, kökeninin ne olduğu ve hangi eskiden devinip yeni belirteci kavuştuğu gibi önemli sorgulamaları oluşturmaktadır. Mekânın yeniden kullanım için dönüşümü kapsamında kazanacağı yeni poz, eskisinin üzerine eklenerek oluşturulmaktadır. Bu durum mekânsal bir çoklu pozlama olarak kavramsallaştırılabilir. Çoklu pozlama, bu sayede dönüşüm geçirmiş mekânlarda yeni ve eski strüktürün bir aradalığını ifade etmekte tercih edilebilir. Yeni kullanımlara uyarlanmış yapıların katmanlı görüntüleri, fotoğraf kadrage'nin iki boyutluluğunu aşarak mekânın üç boyutlu karakterine referans vermektedir. Dolayısıyla; işlevsel yetersizlik ve atıllık durumlarında baş gösteren uyarlanabilir yeniden kullanım girişimleri, işlevin yanı sıra biçim üzerinde de değişim gösterdiğinden mekânın, temelde görme ile ilgili bir sanat olan fotoğraf üzerinden tanımlanabilmesine olanak sağlamaktadır.

Mekânı, tasarım disiplinlerinin sınırlarını aşarak fotoğrafla beraber okumak anlamında mekâna yeni bir bakış açısı getirildiği düşünülmektedir. Bu çalışmada ifade edilenler henüz tam anlamıyla geçmişe ait bir 'söylenmiş' olmamakla birlikte, mekân ve fotoğraf ilişkisine dair söylenebilecek daha pek çok söz bulunmaktadır. Çalışmanın bu bağlamda yeni çalışmalar için bir başvuru ve motivasyon kaynağı olabileceğine inanılmaktadır.

Bilgilendirme / Teşekkür

Aksi belirtilmediği takdirde makalede kullanılan şekiller ve çizelgeler belirtilen yazarlar tarafından, belirtilen tarihte üretilmiştir.

Çıkar Çatışması Bildirimi ve Sorumluluk Bildirimi

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur, olası bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalede belirtilen tüm görüş ve düşünceler yazarların sorumluluğundadır, bu konuda derginin sorumluluğu bulunmamaktadır.

Makalede yer alan görsellerin kullanımına dair yasal izinlerin alınması yazarların sorumluluğundadır, bu konuda derginin sorumluluğu bulunmamaktadır.

Yazar Katkı Bildirimi

Araştırmanın tümü Serhat YÜCEL tarafından yürütülmüştür.

KAYNAKLAR

Kitap

- ASSMANN, J., 2011. *Cultural memory and early civilization : writing, remembrance, and political imagination*. New York: Cambridge University Press.
- BROOKER, G. ve STONE, S., 2004. *Re-reading: interior architecture and the design principles of remodelling existing buildings*. London: RIBA Enterprises.
- BROOKER, G. ve STONE, S., 2018. *Rereadings 2: interior architecture and the design principles of remodelling existing buildings*. London: RIBA Publishing.
- CANTACUZINO, S., 1975. *New uses for old buildings*. New York: Whitney Library of Design.
- DAVIS, H., 2010. *Creative composition: digital photography tips and techniques*. Indianapolis: Wiley Publishing.
- DOUGLAS, J., 2006. *Building adaptation*. 2. Baskı. London: Routledge.
- GIEBELER, G., RAINER, F., KRAUSE, H., MUSSO, F., KARL-HEINZ, P. ve RUDOLPHI, A., 2009. *Refurbishment manual*. Basel: Birkhäuser.
- GORDON, W. J. J., 1961. *Synectics: the development of creative capacity*. New York: Harper.
- KILIÇ, L., 2021. *Işıkla resmetme terimleri*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- LESEAU, P., 1980. *Graphic thinking for architects and designers*. New York: Van Nostrand Reinhold Company.
- MONNIER, G., 2006. *Mimarlık tarihi*. Ankara: Dost Kitabevi.
- PLEVOETS, B. ve VAN CLEEMPOEL, K., 2019. *Adaptive reuse of the built heritage: concepts and cases of an emerging discipline*. London: Routledge.
- PRÄKEL, D., 2010. *The visual dictionary of photography*. Lausanne: AVA Academia.
- SCOTT, F., 2008. *On altering architecture*. London: Routledge.
- SOYGENİŞ, S., 2010. *Mimarlık düşünmek düşlemek*. 4. Baskı. İstanbul: YEM Yayın.
- STONE, S., 2019. *Undoing buildings: adaptive reuse and cultural memory*. New York: Routledge.

WONG, L., 2017. *Adaptive reuse: extending the lives of buildings*. Basel: Birkhauser.

Kitapta bölüm

ÇİL, E. ve GÜNER, D., 2011. "Biçim işlevi izler" mitosunun inşası ve çözülüşü. İçinde: H. ANAY ve Ü. ÖZTEN, ed. *Biçim ve işlev: günümüzde biçim ve işlev tartışmalarının neresindeyiz?*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları. s. 65-94.

İNAN, A. D., 2011. Mimarlıkta "işlev" kavramının tarihsel yanılgılarına bir bakış. İçinde: H. ANAY ve Ü. ÖZTEN, ed. *Biçim ve işlev: günümüzde biçim ve işlev tartışmalarının neresindeyiz?*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları. s. 95-104.

PALLASMAA, J., 2007. Space, place, memory and imagination: the temporal dimension of existential space. İçinde: M. TREIB, ed. *Spatial recall: memory in architecture and landscape*. New York: Routledge. s. 16-41.

Çevrilmiş kitap

MERLAU-PONTY, M., 2014. *Algılanan dünya*. Çev: Ö. AYGÜN, İstanbul: Metis Yayınları.

MERLEAU-PONTY, M., 2017. *Algının fenomenolojisi*. Çev: E. SARIKARTAL ve E. HACIMURATOĞLU, İstanbul: İthaki Yayınları.

PALLASMAA, J., 2016. *Tenin gözleri: mimarlık ve duyular*. Çev: A. U. KILIÇ, 3. Baskı. İstanbul: YEM Yayın.

Dergide makale

ARSLAN, S., 2021. Ayşe Erkmen'in işlerinde bellek ve mekân. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*. 10 (88), s. 1865-1874.

LANZ, F. ve PENDLEBURY, J., 2022. Adaptive reuse: a critical review. *The Journal of Architecture*. 27 (2-3), s. 441-462.

MACHADO, R., 1976. Old buildings as palimpsest: towards a theory of remodelling. *Progressive Architecture*. 76 (11), s. 46-49.

MICHL, J., 1995. Form follows what? The modernist notion of function as a carte blanche. *Magazine of the Faculty of Architecture & Town Planning*. Winter (10), s. 20-31.

PALLASMAA, J., 2016. Inhabiting time. *Architectural Design*. 86 (1), s. 50-59.

SULLIVAN, L., 1896. The tall office buildings artistically considered. *Lippincott's Magazine*. (57), s. 403-409.

İnternet kaynağı

ANONİM, 2022. *Mimarlıkta analogiler* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <http://www.analogy.itgo.com/index.htm> [Erişim Tarihi 7 Aralık 2022].

DİL DERNEĞİ, 2022. *Türkçe sözcük ara-bul* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <http://www.dildernegei.org.tr/TR,274/turkce-sozluk-ara-bul.html> [Erişim Tarihi 7 Aralık 2022].

HARPER, D., 2022a. *Online etymology dictionary* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://www.etymonline.com/search?q=analogy> [Erişim Tarihi 7 Aralık 2022].

HARPER, D., 2022b. *Online etymology dictionary* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://www.etymonline.com/search?q=photograph> [Erişim Tarihi 7 Aralık 2022].

OXFORD UNIVERSITY PRESS, 2022. *Definitions* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/alteration?q=alteration> [Erişim Tarihi 7 Aralık 2022].

TDK, 2022. *Güncel Türkçe sözlük* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr> [Erişim Tarihi 7 Aralık 2022].

Tez

BİLİR, S., 2013. *Mekânda kavram geliştirme sürecine analitik bir yaklaşım*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi.

CANTELL, S. F., 2005. *The adaptive reuse of historic industrial buildings: regulation barriers, best practices and case studies*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Virginia Polytechnic Institute and State University.

KOÇKAN, P., 2012. *Tasarım araştırmaları bağlamında tasarımcı düşünme ve tasarım süreci*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi.

TURUTHAN, T., 1987. *Tasarılama faaliyetleri ve tasarımcı nitelikleri üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Arşiv belgeleri

RELANDER, C., 2022. *365 days of de-july* [fotoğraf]. Erişim adresi: <https://www.christofferrelander.com/365-days-of-de-july> [Erişim Tarihi 8 Ocak 2023].

VILLE, P., 2009. *Dovecote Studio proje arşivi* [fotoğraf]. Erişim adresi: https://www.archdaily.com/89980/dovecote-studio-haworth-tompkins/5000597351_b0358dbfcc_o?next_project=no [Erişim Tarihi 8 Ocak 2023].

Biyografi

Serhat YÜCEL

Serhat Yücel, 2014 yılında başladığı Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümünden 2020 yılında mezun olmuştur. Lisans eğitimi sürecinde Fransa'da École Supérieure d'Art et de Design d'Orléans- Design Objet et Espace (Nesne ve Mekân Tasarımı) Bölümünde Erasmus değişim öğrencisi olarak bulunmuştur. 2021 yılında başladığı Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü İç Mimarlık Ana Sanat Dalı Tezli Yüksek Lisans Programında eğitimine devam etmektedir. 2022 yılından bu yana, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi İç Mimarlık Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak akademik kariyerini sürdürmektedir.